

YOZUV SIFATINI SHAKLLANTIRISH. O'QUVCHILARGA YOZUV TEXNIKASINI O'RGATISH

Salomov G'ulom Yo'ldashevich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti dotsenti

Xushvaqtova Komila Mirkomil qizi

Termiz iqtisodiyot servis universiteti talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida chiroyli yozish ya'ni husnixatga o'rgatishning texnikalari, tamoyillariga to'xtalib o'tganman.

Kalit so'zlar: kichik harflar unsurlari, tutashtiruvchi unsur, bosh harflar unsurlari, boshlash unsuri, genetik usul.

Yozuv sifatini shakllantirishga oid ko'rsatmalar. Yozuv sifati uning aniq va toza, bir xil qiyalikda, bir xil qalinlikda, bir xil balandlikda, tekis va chiroyli bo'lishidir. O'quvchilarning yozuvlarida bu sifatlarni shakllantirish uchun har bir o'qituvchi quyidagi ko'rsatmalarga amal qilishi lozim:

- Yozuvga o'rgatishning birinchi kunidan boshlab harflarning shaklini takomillashtirib borish.
 - Harf unsurlari va harflarni to'g'ri bog'lab yozishga o'rgatish
 - Yozuvning bir tomonga qiya qilib yozish qoidalarini takrorlash va takomillashtirish.
 - Har bir qatordagi harflarning bir xil balandlikda bo'lishishiga erishish.
 - Harf unsurlari, harflar va so'zlar orasidagi masofani bir xilda saqlash.
 - Butun sinfdagi o'quvchilarning bir xil tezlikda ravon qilib yozishlariga erishish.
- Yozuvning bir maromda chiroyli va pavon bo'lish yo'llarini topish.

Harflar shaklini to'g'ri yozishga o'rgatish. Harflarning shakli ustida ishlash husnixatga o'rgatishning asosiy shartidir. Har bir harfning aniq yozilishi yozuvning aniq va ravon bo'lishini ta'minlaydi. 1-sinfning oxirlariga borib, hamma o'quvchilar harflarning shakli haqida aniq tasavvurga ega bo'lishlariga qaramay, ayrim harf yoki harf unsurlarining shaklini unutib qo'yadilar. 1- va 2-sinflarda o'quvchilarning harflarning shaklini ongli ravishda egallashlari muhim ahamiyatga ega. Bu davrda o'quvchilarda harflarni ko'rib eslab qolish va chiroyli yozish qobiliyatlari tarkibtopadi. Harflarning shaklini ongli ravishda egallash uchun quyidagilar talab qilinadi: har bir harf uchun xarakterli bo'lgan asosiy va yordamchi ulash unsurlarini birbiridan farqlash, harflarning bir-biriga nisbatini to'g'ri aniqlash, har bir harfning yozilish qoidalariga (qayerdan boshlash, qayerda tugatish, burish, tugunchaklarni bog'lash) amal qilish, to'g'ri va noto'g'ri yozilgan harflarning farqini ajratish va ulardagi xatolarni tuzatish. Namuna tarzida kichik m harfining yozilish jarayonini eslatib o'tamiz. Kichik m harfi uchta unsurdan: tayoqcha, ikkita ilmoqchadan iborat bo'lib, har bir unsuri bir xil qiyalikda yozilishi kerak. Bu harfni bog'lovchi unsur asosiy unsurlarga qaraganda bir oz qiyaroq bo'ladi. O'qituvchi doskada shunday unsurlardan tashkil topgan h, n, u, l harflarini yozib ko'rsatadi. O'quvchilar esa daftarlariga har bir harfni bir qatordan yozib mashq qiladilar. O'qituvchi sinfni aylanib chiqib, o'quvchilarning yozuvlarini kuzatib chiqadi va ularning qanday xatoga yo'l qo'yganliklarini hisobga oladi, o'quvchilar yo'l qo'ygan tipik xatolarni doskada yozib ko'rsatadi hamda ularning kamchiligi nimada ekanligini ko'rsatadi. O'quvchilar o'z xato va kamchiliklarini faqat doskada emas, o'z yozuvlarida ham sezishlari muhimdir. O'quvchilarga birbirlarining daftarlarini tekshirtirish ham yaxshi natija beradi. Ayrim o'quvchilarga esa o'qituvchining o'zi daftarda namuna ko'rsatishi muhimdir. Bunday o'quvchilar o'qituvchining qo'l harakatiga qarab turib o'z xatolarini tuzatishlari mumkin. Ba'zi hollarda o'qituvchi harflarning shakli haqidagi tasavvurlarni kengaytirish uchun ruchkani havoda mashq qildirib ko'rsatishi mumkin. 1-sinfda alifbe davri tugagandan so'ng ayrim o'quvchilar ba'zi harflarning yozma shaklini unutib qo'yadilar. Shuning uchun o'qituvchi husnixat darslarida b, g, k, p, s, f, h, q kabi murakkab harflar va ng, sh, ch harfiy birikmalarini yozdirib mashq qildirishi lozim.

Harf unsurlari va yozuv jarayonini tahlil qilish. Dastlab harf unsurlarini tahlil qilishda alfavitdagi yozma shakldagi harflarning xususiyatlari hisobga olinar edi. Bu holat barcha kichik va bosh harflarni majburiy ravishda unsurlarga ajratib yozishni talab etar edi. Endilikda harflarni, iloji boricha, qo'l harakatini uzmasdan bog'lab yozish umumiy qoidaga aylandi. Harflarni bir butun shaklda qo'l harakatini uzmay yozishga o'tilgan taqdirda ham o'qitishning boshlang'ich davrlarida, ya'ni alifbegacha bo'lgan davrda, bolalarga tushunarli bayon etish uchun, o'qituvchi har bir harfning nechta unsurdan iborat ekanligini va ularning nomlarini aytib o'tishlari kerak.

Bosh harflar unsurlari:

_____ tagi ilmoqli uzun tayoqcha

_____ ham tagi, ham usti ilmoqli uzun tayoqcha

_____ boshlanish unsure

_____ chap yarim cho'zinchoq doira

_____ o'ng yarim cho'zinchoq doira

_____ cho'zinchoq doira

_____ chiziqdan pastga tushuvchi tuguncha

_____ burilish unsure

Bu unsurlardan o'qituvchi faqat harflarning shaklini tahlil qilib yozdirish vaqtida foydalanishi mumkin. Ammo harflarning unsurlarini surunkali ravishda yozdirib mashq

qildirish mumkin emas. Harflarni unsurlarga bo‘lib tahlil qilishda dastlab asosiy unsurlar yozilishi hamda bog‘lovchi qo‘shimcha unsurlar ham eslatib o‘tilishi kerak. Ko‘pchilik harflarning asosiy unsurlari yuqoridan pastga qarab yurgiziladi, bog‘lovchi unsurlari esa, aksincha, pastdan yuqoriga qarab yurgizish uchun moslashtirilgan. Bunday unsurlarni bog‘lovchi chiziqlar deb atash mumkin. Ammo yozuv mashqlarini bajarishda asosiy va yordamchi unsurlar qo‘l harakati uzilmay bog‘lab yoziladi. Harf unsurlarini bog‘lab yozish vaqtida o‘quvchilarga ruchkani yuqoridan pastga yurgizish zarurligini eslatib turish lozim. Harflarning asosiy unsurlarini mashq qildirishni alifbedan keyingi davrda ham davom ettirish mumkin. Buning uchun o‘qituvchi quyidagiga o‘xshash mashqlarni o‘tkazishi lozim: Harflar bilan yordamchi chiziqlarni yonma-yon mashq qildirish o‘quvchilarga harflarning qiyaligini to‘g‘ri saqlab yozishga yordam beradi.

Genetik usuldan foydalanish. Harf unsurlarining o‘xshashligi, yozilishi jihatidan sodda va murakkabligiga qarab, alfavitdagi barcha harflarni guruhlariga ajratib yozishga o‘rgatish maqsadga muvofiqdir. Harflarni bunday guruhlariga bo‘lib yozdirish usuli genetik usul deyiladi. Bu usuldan foydalanish, asosan, 2-sinfdan boshlab amalga oshiriladi. Bu usulda harflar bilan bir qatorda raqamlarni ham guruhlariga ajratib yozish tavsiya etiladi.

O‘xshash unsurli kichik harflar guruhlari:

1-guruh: i, u, n, m, t, l, y.

2-guruh: h, j, k, f

3-guruh: o, q, g, a, p, d, o‘, g‘.

4-guruh: e, b, x.

5-guruh: s, z, r, v, sh, ch, ng.

O'xshash unsurli bosh harflar guruhleri:

1-guruh: U, L, J, I.

2-guruh: M, N, K, H, A.

3-guruh: O, Q, X, CH, O'.

4-guruh: E, S, SH, Z.

5-guruh: V, G, Y, G'.

6-guruh: T, F, R, B, P, D (bu ma'lumotlar Umumiy o'rta ta'limning Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturining "Boshlang'ich ta'lim" qismidan olindi. Toshkent, "Ta'lim taraqqiyoti" jurnali, 1999-yil, 7-maxsus son, 114-bet)³

Harflarga o'xshash raqamlar ham shakl jihatidan o'xshashligiga ko'ra quyidagi guruhlariga ajratiladi:

1-guruh: 1, 4, 7

2-guruh: 6, 9, 0

3-guruh: 2, 3, 5, 8 Genetik usul bilan to'g'ri ish olib borish uchun har bir o'qituvchi kichik va bosh harflarni guruhlariga ajratish bilan birga, uning qanday unsurlardan tashkil topganligini va ularning nomlarini yaxshi bilishi hamda amalda qo'llay olishi lozim

Adabiyotlar ro'yxati:

- Abdullayev Y. Hamrohim (Yangi alifbo va imlodan qo'llanma). T., "O'qituvchi", 1996
- Abdullayeva Q., Nazarov H., Yo'ldosheva SH. Savod o'rgatish metodikasi. T., "O'qituvchi", 1996.
- Qosimova K va b. Ona tili o'qitish metodikasi. T., "Noshir", 2009.
- Gulomov M. Chiroyli yozuv malakasini shakllantirish. T., "O'qituvchi", 1992